

“Bu fakir’ül hakir’in mescidi” Mimar Sinan Mescidi¹

SEMA DOĞAN

Osmanlı Devleti’nin en güçlü çağında yaşayan ve devletin topraklarının dört bir köşesinde yüzlerce eser meydana getiren Mimar Sinan, kendi hayratını dünyanın başşehri konumunda, devletin ve ilmin merkezi, “korunan şehir” İstanbul’da yapmıştır. Suriçi İstanbulu’nun önemli fakat neredeyse hiç bilinmeyen bu eseri, orijinal yapısından sadece minaresi ve temel kalıntısı ile günümüze intikal etmiş; sonraki tarihlerde aslına uygun şekilde restore edilerek ibadete açılmıştır.

“Mimarbaşı Sinan Ağa” adıyla da bilinen Mimar Sinan’ın Mescidi², Fatih Yenibahçe’de, Vatan Caddesi ile Hırka-i Şerif Camii arasında, Akşemseddin Caddesi, Mimar Sinan Mahallesi’ndedir. Ancak İstanbul Büyükşehir Belediyesi şehir meclisinin 16 Temmuz 2008 tarihli kararına göre, tarihi İstanbul’daki mahalle sayılarının azaltılmasına yönelik olarak yeni düzenlemelere gidilmiş; eski ismi ile Mimar Sinan Mahallesi lagv edilerek, Hoca Üveys ve Hasan Halife mahalleleri Akşemseddin Mahallesi adı altında birleştirilmiştir. Yani Sinan’ın mes-

FOTOĞRAF: DİLUBA KOCAISIK

Mescidin günümüzdeki durumu

cidini inşa etmeden önce adını taşıdığı mahalle, ne yazık ki bugün artık tamamen ortadan kaldırılmıştır.

Mescid, konumu itibarıyla kendi adını taşıyan bir çocuk parkı ile evler arasında sıkışık kalmış vaziyettedir. Üzerinde tarih kitabesi yok ise de -vakfiye tarihinden yola çıkılarak- 981/1573 tarihli olduğu tahmin edilen mescid, Mimar Sinan tarafından kendi hayratı olarak yapılmıştır. Tarihsiz olmakla beraber, tasdik tarihinin (994/1586)

saptandığı ve kendisini tam anlamıyla tanıttığı vakıfnameden; Mimar Sinan’ın tek bir mescid vakfettiğini, bunun da Yenibahçe’de, yakınında sıbyan mektebi ve çeşmesi ile ufak bir topluluk meydana getiren Mimar Sinan Mescidi olduğunu öğreniyoruz³. Mescid, *Tezkiretü’l-ebniye*’de “Yenibahçe yakınında bu aciz kulun mescidi”⁴, *Tezkiretü’l-bünyan*’da ise: “bu fakir-ül hakirin mescidi”⁵ şeklinde kaydedilmiştir. Bunun yanı sıra tezkirelere dayanılarak Mimar

SEMA DOĞAN, Sanat Tarihçi/İSAM, e-posta: semadogan@hotmail.com

¹ Bu hususta 1955 yılında Semavi Eyice tarafından çok kısa bir yazı yayımlanmıştı: bkz. “Bir fakir’ül hakir’in mescidi”, *İstanbul Sanat Edebiyat Dergisi*, C.2, Sayı 6, s.26-27.

² İ.H.Konyalı, 1948, *Mimar Koca Sinan*, İstanbul, s.96-104; Hüseyin Ayyansaraylı, 2001, *Hadikatü’l-Cevâmi* (haz. A.N. Galitekin), İstanbul, s.264-265; Semavi Eyice, 1955, *İstanbul*, İstanbul, s.82-83; Semavi Eyice, M.İ. Tunay, B. Tanman, tsz., *Fotoğraflarla Fatih Anıtları*, İstanbul, s.89; Erdem Yücel, 1969-70, “Mimar Sinan Mescidi”, *Sanat Tarihi Yıllığı*, 3, s.49-58; *Fatih Camileri ve Diğer Tarihi Eserler*, 1991, İstanbul, s.169; Aptullah Kuran, 1992, “Mimar Sinan’ın Mescidleri”, *Semavi Eyice Armağanı*, İstanbul, s.142-143; a.g.y., 1986, *Mimar Sinan*, İstanbul, s.314; N. Esra Disören, “Mimar Sinan Mescidi”, *Dünden Bugüne İst. Ans.*, C.5, s.468-469; İ. Aydın Yüksel, 2004, *Osmanlı Mimarisinde Kanuni Sultan Süleyman Devri (926-974/1520-1566)*, C.6, İstanbul, s.369-370; Sema Doğan, “Mimar Sinan Mescidi”, *DİA*, 30, s.89-90.

³ İbrahim Ateş, *Mimar Sinan Vakfı*, s.76; a.g.y., 1988, “Vakfiyesinin İhtiva Ettiği Bilgiler Işığında Mimar Sinan”, *Mimarbaşı Koca Sinan Yaşadığı Çağ ve Eserleri I*, İstanbul, s.17; İ.H.Konyalı, 1948, *Mimar Koca Sinan*, İstanbul, s.72; Aygen Bilge, 1972-73, “Mimar Sinan Hakkında Araştırmalar II”, *Sanat Tarihi Yıllığı* 5, s.168.

⁴ *Sai*, *Tezkiretü’l-ebniye*, s.68; a.e. (s.nsr. Zeki Sönmez, 1988, *Mimar Sinan ile İlgili Yazmalar-Belgeler*, İstanbul); a.e. (nshr. R. Melul Meriç, 1965, *Mimar Sinan Hayatı, Eseri I*, Ankara, s.86.

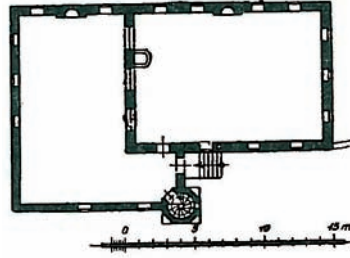
⁵ *Sai*, *Tezkiretü’l-bünyan* (s.nsr. Zeki Sönmez, *Mimar Sinan ile İlgili Yazmalar-Belgeler* içinde), s.32.

Sinan'a ait yapıların listesini veren kaynakların hepsinde, bu mescid onun eseri olarak gösterilmiştir. Evliya Çelebi de bu mescidi "Yenibahçe kurbinde bâlâdaki hayratları bina iden Mi'mar Sinan b. Abdülmennan mescidi" şeklinde zikretmiştir.⁶ *Hadîkatü'l-Cevâmi* yazarı Ayvansarayî ise, bu mescidden bahsederken büyük bir yanılığa düşüp, "Mimar Sinan Mescidi der kurbi Ağa kapısı" deyişi ile mescidi Süleymaniye Camii yakınında göstermiştir⁷. Bir başka kaynakta da, mescidin yerinin 1546 tarihli *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri*'nden öğrenildiği söylene de, bu vakıf defterinin düzenlendiği tarihte mescid inşa edilmemiş olduğu için, bu bilgi yanlıştır⁸. Yine *Hadîka*'da mescidin yakınında bir mekteb ve çeşmesinin de olduğu bilgisi verilmişse de, mekteb günümüze gelememiştir. Kitâbesiz çeşme ve su haznesi ise halen mevcuttur.

Yüzyıllar boyunca geçirdiği yangın ve deprem gibi tabii âfetlerden zarar gören Mimar Sinan Mescidi, oldukça geniş bir alanı yakan ve büyük hasarlara sebep olan 1918 Fatih Yangını'nda⁹ neredeyse tamamen yanmış; yangından sadece minaresi ve duvarları kurtulabilmiştir. Fakat ne yazık ki bu şekilde yıllarca bakımsız kalan mescidin bir süre sonra duvarları da temel hizasına kadar indirilmiştir. 1950'li yıllardan itibaren İstanbul'un gecekondusu is-

Gurlitt'in 1910 tarihli çizimiyle Mimar Sinan Mescidi (C. Gurlitt, 1999, *İstanbul'un Mimari Sanatı* (çev. Rezan Kızıltan), Ankara)

Mescidin Gurlitt tarafından çizilen planı

tilasına uğramasıyla mescidin içine de gecekondular yapılmaya başlanmış ve bu gecekondular birkaç yıl sonra iki katlı beton evlere dönüşmüştür. Dönemin bazı idarecilerinin "tarihi eserlere beş metre açıklıktan itibaren inşaat yapılabilir" hük-

müne dayanarak ve eski eserin de burada yalnız minare olduğunu ile ri sürerek inşaatlara izin vermesi de ciddi boyutta sıkıntılara yol açmıştır. Bu düşünce ile yalnız minare bırakılarak, mescid arazisinin ve çevresindeki kalıntıların değerlendirilmesi için Mimarlar Odası İstanbul Şubesi'nin aracılığıyla Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'nce kültür sitesi yapılmasına dair proje yarışmaları¹⁰ yapılmışsa da, Prof.Dr. Semavi Eyice'nin gayretleri ile mescid ve arazisi kurtarılmıştır. 1976 yılında Vakıflar İdaresi tarafından ihya edilerek tekrar ibadete açılan bina, eski temeller üzerine yeniden inşa edilirken; C. Gurlitt'in 1918'den önce çizmiş olduğu kroki¹¹, Ali Saim Ülgen'in bir Mimar Sinan eseri yayınlamak üzere Tarih Kurumu adına hazırlamış olduğu restitüsyon çalışmaları¹² ve 1973'te yapılan kazı sonuçları esas alınmıştır. Yangından az hasarla kurtulan minare de 1938 ve 1962 yıllarında gördüğü onarımlarla bu küçük abidenin son hatırası olarak günümüze ulaşabilmiştir.

Mescidin İstanbul'un sıklıkla yangınlara maruz kalan bir bölgede olması, 1918 Yangını'na kadarki süreçte de yanmış olabileceği ihtimalini akla getirir. Kaynaklardan öğrendiğimize göre, Yenibahçe havalisini de içine alan 1693'teki yangın ve neredeyse İstanbul'un yarısını yok eden 1782 yılı yangınlarında¹³ muh-

⁶ Evliya Çelebi, *Seyahatname*, I, s.313; *Evliya Çelebi Seyahatnamesi* (Haz. O.Saik Gökyay), 1996, C.I, İstanbul, YKY, s.128.

⁷ Hüseyin Ayvansarayî, *Hadîkatü'l-Cevâmi*, I, s.199; a.e. (haz. Ahmed Neziha Galitekin), 2001, İstanbul, s.264-265.

⁸ Ö.L. Barkan-E.H. Ayverdi, 1970, *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri 953 (1546) tarihli*, İstanbul, s.290.

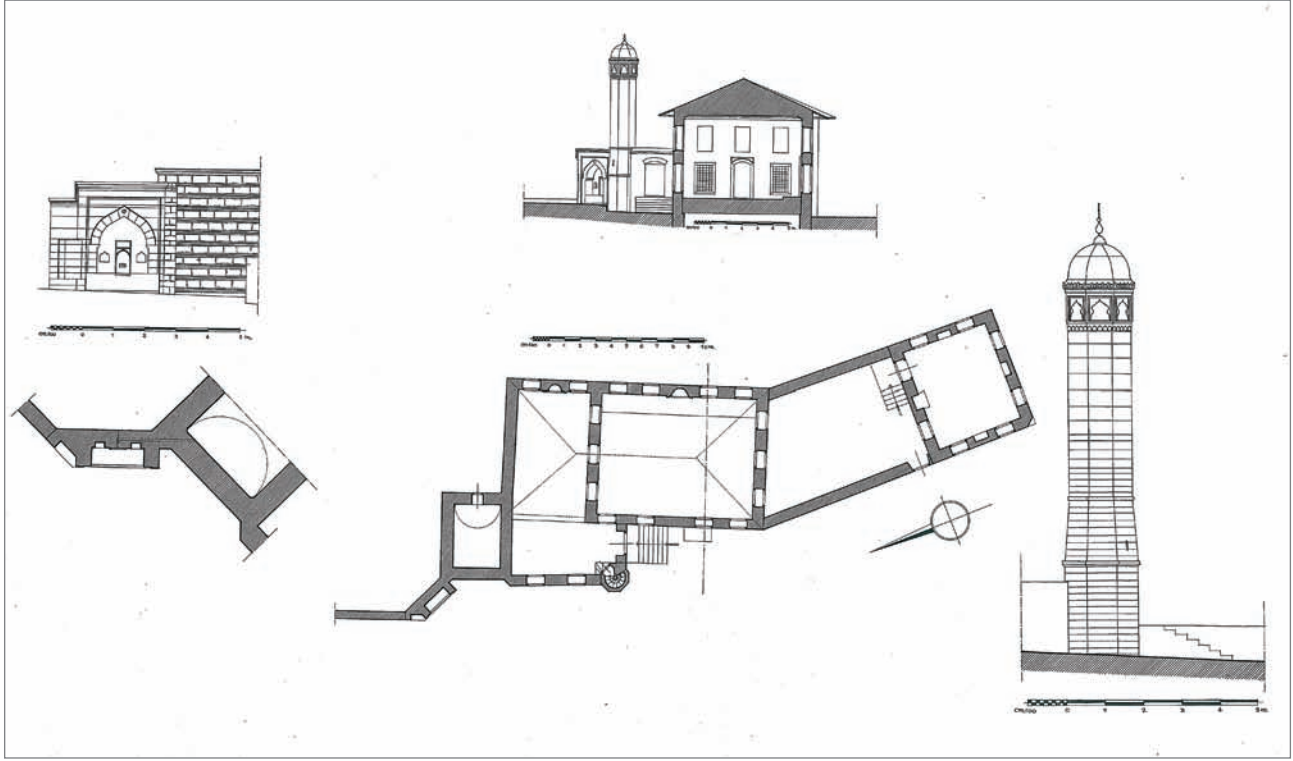
⁹ 1918 Fatih Yangını'nın hemen ardından İstanbul Şehremaneti tarafından Keşfiyat ve İnşaat Türk A.S.'ye yaptırılan İstanbul şehri haritasında, yangın alanları açık surette görülür. Üç paftadan oluşan harita 1/5000 ölçeklidir. 1.pafta tarihi İstanbul, 2.pafta Beyoğlu-Galata, 3.pafta Üsküdar'dır.

¹⁰ "Mimar Sinan'ın, Fatih, Akşemsettin Mahallesindeki Mescidinin ve Çevresindeki Kalıntıların Değerlendirilmesi Alt Komisyonu Raporu", 1970, *Mimarlık*, 85, s.16.

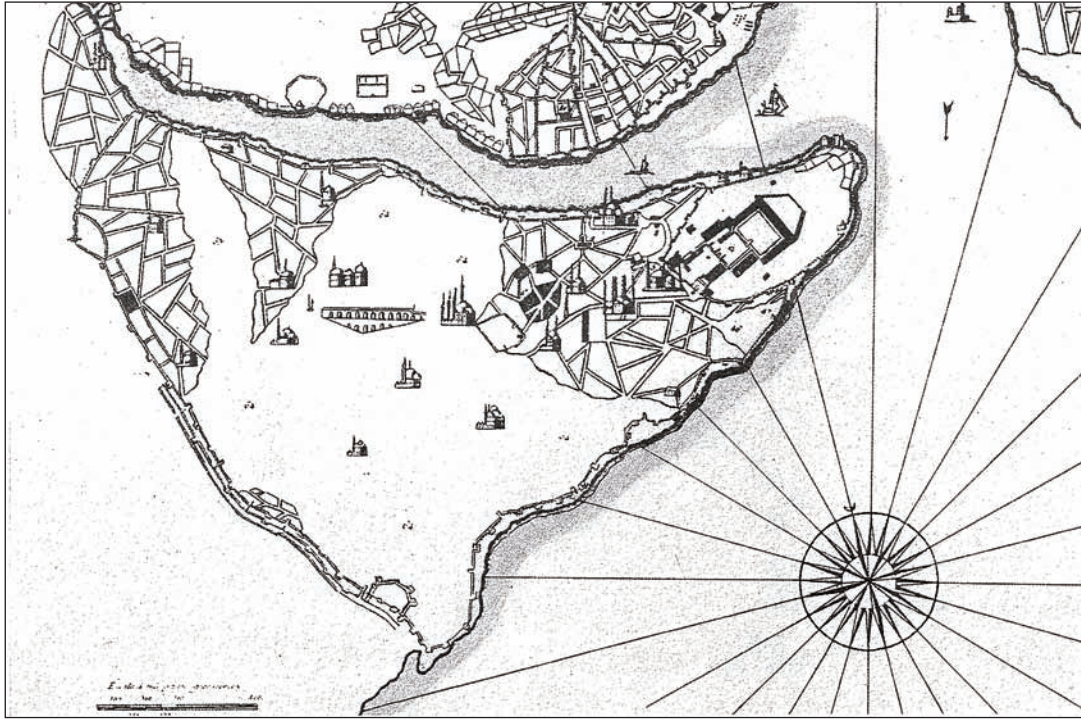
¹¹ C. Gurlitt, 1999, *İstanbul'un Mimari Sanatı* (çev. Rezan Kızıltan), Ankara, s.76.

¹² Ali Saim Ülgen, 1989, *Mimar Sinan Yapıları (katalog)*, (Filiz Yenisehirlioğlu-Emre Madran), Ankara, levha 177. Atatürk'ün emriyle Türk Tarih Kurumu tarafından hazırlanması düşünülen büyük bir Mimar Sinan kitabı için A.S. Ülgen tarafından yapılan çizimler arasında Mimar Sinan Mescidi'nin bir planı ve bir restitüsyon taslağı da bulunuyordu. Bu Sinan kitabı hiçbir vakit yayınlanamamış ise de, Ülgen'in çizimleri ölümünden yıllar sonra Türk Tarih Kurumu tarafından iki büyük albüm halinde yayınlanmıştır.

¹³ Mustafa Cezar, 1963, "Osmanlı Devrinde İstanbul Yapılarında Tahribat Yapan Yangınlar ve Tabii Afetler", *Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri I*, İstanbul, s.344, 363; Derviş Efendizade Derviş Mustafa Efendi, *1782 Yılı Yangınları (Harik Risalesi)* (haz. Hüsamettin Aksu, 1994), İstanbul, s.54. Tomas Lopez tarafından hazırlanan 1782 yılı yangını sonrası yangın alanlarını gösteren harita için: bkz. Ayşe Yetişkin Kubilay, 2010, *İstanbul Haritaları 1422-1922*, İstanbul, s.115.

A.S.Ülgen tarafından yapılmış olan, Mimar Sinan Mescidi, mekteb ve çeşmenin restitüsyon çizimi

T. Lopez tarafından yapılan 1782 yılı yangını sonrası hasarlı alanları gösterir harita

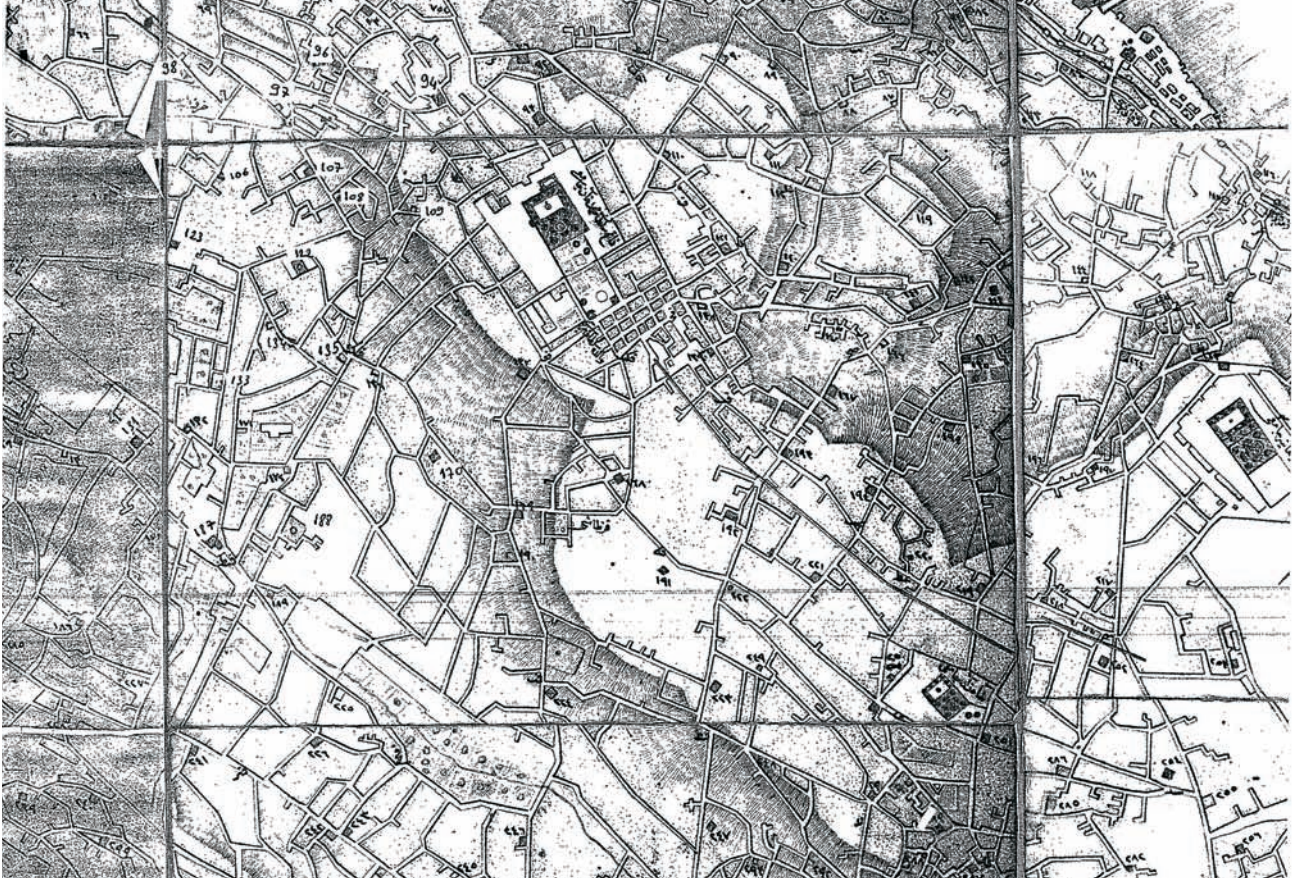
temelen bu mescid de hasar görmüştü. Ama ne yazık ki, ne bu hasarlara ne de daha sonrasında tamir ve onarımlar geçirdi ise bunlara ait hiçbir bilgi ya da belge elimiz-

de mevcut değildir. Ancak Sultan Abdülmecid döneminde 1847-48 yıllarında Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyün öğrencileri tarafından çizilen İstanbul camileri haritasında¹⁴

ve de Ayverdi'nin *19. Asırda İstanbul Haritası*'nda¹⁵ tespit edebildiğimiz mescidin 1870'lerde sağlam ve ibadete açık olduğunu söyleyebiliriz. Yalnız 1894 yılında meydana

¹⁴ Bu harita için bkz. S.Eyice, 2006, *Eski İstanbul'dan Notlar*, İstanbul, s.54-55.

¹⁵ E.H. Ayverdi, 1958, *19. Asırda İstanbul Haritası*, İstanbul, pafta D5. Haritanın orijinal baskısı 1870'e doğrudur. Yeni harflerle sokakların adları yazılmak suretiyle E.H. Ayverdi tarafından 1958 yılında yayınlandı.

Mühendishane öğrencilerinin çizdiği İstanbul camileri haritasında Yenibahçe/Fatih bölgesi [123: Mimar Sinan Mescidi, 131: Kaptan Sinan Paşa C. , 97: Eski Ali Paşa C. (Mesih Mehmet Paşa C.), 122: Hüsrev Paşa C. (burasının Bâli Paşa C. olması kuvvetle muhtemeldir. Çünkü haritada yalnız camiler gösterilmiştir. O mahalde yer alan Hüsrev Paşa Türbesi ile karıştırılmış olmalıdır.), 135: Çıkrıkçı C. (Ç.Kemalüddin, Sargüzel), 170: İskender Paşa C.]

na gelen ve mescidin hemen yakınındaki Bâli Paşa'nın türbesi ile camisinin kubbesini, mihrab duvarını ve son cemaat yerini tümüyle yıkan şiddetli zelzelede¹⁶ de yine mescidin ne dereceye kadar etkilendiğini bilemiyoruz.

Sinan'ın kendi hayratına mekân olarak seçtiği semt Yenibahçe, döneminin makbul köşelerinden biriydi. Her ne kadar bölge geçirdiği çok sayıdaki yan-

gın sonucunda zamanla harap olmuşsa da, evvelce burasının gösterişli, muteber bir mahalle olduğu anlaşılıyor. Evliya Çelebi'nin de İstanbul'un başlıca mesire yerlerinden biri olarak bildirdiği Yenibahçe¹⁷, fetihten sonra gezilecek gözde yerlerden olmuştur. Öyle ki, Yavuz Sultan Selim de Yenibahçe'yi ziyaret etmeyi pek sevmiştir. Kanûnî Sultan Süleyman, Evliya Çelebi'nin gönül açıcı, neşe verici bir yeşil

alan olarak tasvir ettiği bu semte babasının duyduğu sevgiden dolayı, Mimar Sinan'a Sultan Selim Medrese ve Camii'ni yaptırmıştır¹⁸. Ayrıca o bölgede pek çok hayır eseriyle karşılaşırız; örneğin Sinan'ın inşa ettiği Bâli Paşa Camii¹⁹, yakınındaki Hüsrev Paşa Türbesi²⁰, yine Hüsrev Paşa'nın çarşısı ile Sargüzel Caddesi'nde *Hadika*'da Terkim Mescidi olarak adlandırılan İskender Paşa Camii,

¹⁶ Mustafa Cezar, a.g.m., s.392; Feriha Öztin, 1994, *10 Temmuz 1894 İstanbul Depremi Raporu*, Ankara, s.118; Mehmet Genç- Mehmet Mazak, 2000, *İstanbul Depremleri - Fotoğraf ve Belgelerde 1894 Depremi*, İstanbul, s.38. Depremle ilgili yayınlarda Mimar Sinan Mescidi'ne dair hiçbir kayda rastlanmamıştır.

¹⁷ *Evliya Çelebi Seyahatnamesi* (haz. O.Saik Gökyay), C.I, s.206.

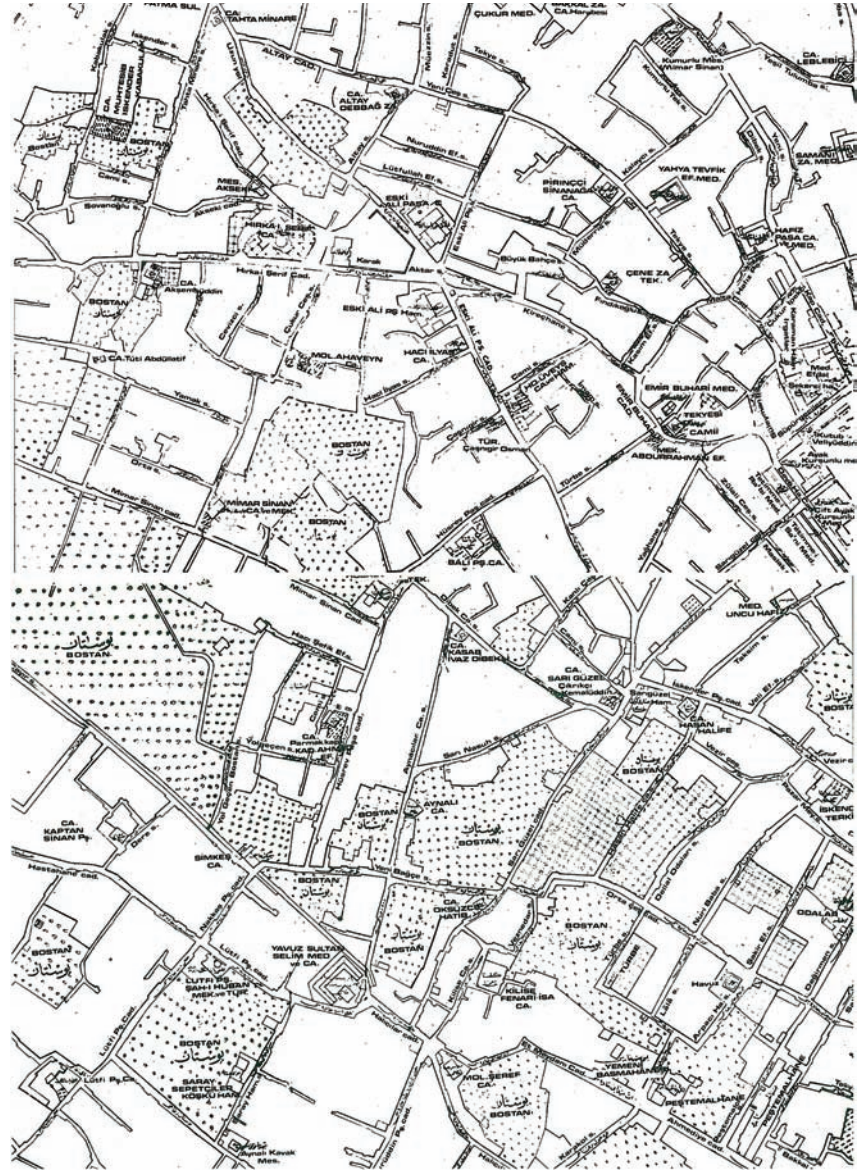
¹⁸ a.e., C. I, s.129.

¹⁹ Cami her ne kadar Sultan II.Bayezid dönemine ait olarak gösterilse de, bunun yanlış olduğu vakfiyesinde hiçbir şüpheye yer vermeyecek surette ortaya çıkmıştır: bkz. Hilal Kazan, "İstanbul'da Bâli Paşa Camii Vakfiyesi ve Yeni Bilgiler", *Vakıflar Dergisi*, C.29, s.55-75; S.Eyice, 1991, "İstanbul'da Bâli Paşa Camii ve Mimar Sinan", *Prof.Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırma Merkezi, s.507-524; Aydın Yüksel, a.g.e., s.59-68.

²⁰ W. Müller-Wiener, 2001, *İstanbul'un Tarihsel Topografyası* (çev. Ülker Sayın), İstanbul, s.510-511; Aydın Yüksel, a.g.e., s.212.

evvelce Lykos, sonraki adıyla Bayrampaşa deresinin geçtiği yere yapılan Vatan Caddesi'nde, evveliyatıyla bir dispanserin bugün ise bir vakfın kullanımında olan Şah-ı Huban Kadın Sıbyan Mektebi²¹ ve bu mektebe yakın, esas büyük camisi Beşiktaş'ta olan ve Kanûnî Sultan Süleyman'ın damadı sadrazam Rüstem Paşa'nın kardeşi Kaptan-ı deryâ Sinan Paşa'nın yaptırdığı Kaptanpaşa (Kaptan Sinan Paşa, Sinan Paşa) Mescidi.

Hayrat sahiplerinin vakfettikleri eserleri yaşadıkları yerin yakınında kurduklarını düşünecek olursak, bir zamanlar bu adı geçenlerin konaklarının da bu bölgelerde olduğu tahmin edilebilir. Bu fikri destekleyen en güzel örnek, Sinan'ın Süleymaniye'deki evini yapmadan önce oturduğu düşünülen, Yenibahçe'deki mescidine yakın Şehnâme Evi adıyla ünlü evi²². Gülru Necipoğlu *Sinan*²³ adlı kitabında, bu evi mescidin yanında olarak bildirirse de, vakfiyesinde kaydedildiği üzere ev Sarugez (Sarıgül) Hamamı yakınındaki Çıkrıkçı Kemal Mahallesi'ndedir²⁴. Sinan yapısı bu hamam, Sarıgül semtinde İskender Paşa Camii sırasında, yokuşun başındadır. Hamamın karşısında da Sarıgül (Çıkrıkçı Kemalüddin) Mescidi vardır²⁵. Yalnız haritalarda bu mescidin mahallesi tespit edilememiştir²⁶. 1894 depremi raporlarında Çıkrıkçı Kemalüddin Mahallesi'nin hasarlarına dair kayıt bulunduğu²⁷ ve vakfiyede de mahalle adı açık surette okunabildiğine göre, öyle görünüyor ki zaman

Ayverdi'nin 19. Asır'da İstanbul Haritası'nda Mimar Sinan Mescidi ve çevresi

içerisinde mahalle kaybolup gitmiştir. Ayverdi, buna dair “mahalle olarak ismi olmayıp, baninin ismine mesela V.III-119'da yalnız mülk sahi-

bi sıfatıyla tesadüf edilir” der. Ayrıca Sarıgül Mescidi namı ile zikrolunduğunu ve son teşkilatta Hoca Üveys Mahallesi içine dahil edildi-

²¹ Turgut Kut, 1997, “İstanbul Sıbyan Mektepleriyle İlgili bir Vesika”, *İstanbul Armağanı* 3, İstanbul, s.370; Emine Naza, 1994, “Şah-ı Huban Hatun Türbesi ve Sıbyan Mektebi”, *D.B.İst.Ans*, C.7, s.127-128; Aydın Yüksel, *a.g.e.*, s.654-655.

²² Konyalı, *a.g.e.*, s.154.

²³ Gülru Necipoğlu, 2005, *The Age of Sinan*, London, s.148.

²⁴ İbrahim Ates, *a.g.e.*, s.79; İ.H.Konyalı, *a.g.e.*, s.57.

²⁵ E.H. Ayverdi, *a.g.e.*, pafta D4.

²⁶ *İstanbul Şehri Rehberi*, 1934, İstanbul, Kocasınan Cd., s.6,7, Pafta 8L, mahalle no:86, 89; J. Pervititch, *Sigorta Haritalarında İstanbul*, İstanbul (Axa Oyak-Tarih Vakfı). Bu çalışmada Yenibahçe ve çevresini gösteren planlar yer almadığından söz konusu mahalle tespit edilememiştir. Bunun gibi bazı bölgelerin farklı gerekçelerle çizilmemiş olduğu dikkati çeker ki muhtemelen bu bölgelerin bağ, bahçe veya yangın alanı olmasından dolayı çizilmesinin kayda değer görülmediği düşünülebilir.

²⁷ Feriha Öztin, *a.g.e.*, s.117.

1918 yangınında yok olan mahalleleri gösteren İstanbul haritasında Yenibahçe semti (S.Eyice Koleksiyonu)

gini kaydetmiştir²⁸. Yani Sinan'ın yaşadığı muhtemel görülen evi, İskender Paşa Camii'ne yakın bir mevkide idi. Ne yazık ki bu eve dair bilgilerimiz sınırlıdır. Vakfiyesinden anlaşıldığı üzere iki kat halinde çok sayıda odası olan bu konakta Necipoglu, Sinan'ın yakın dostu Sâî Mustafa Çelebi ile sohbetler kurduğunu söyler. Konak aslında Kanûnî Sultan Süleyman'ın saray tarihçisi İranlı Fethullah Ârifi Çelebi'nin konağıdır. Bu sebepten şöhret bulmuştur. 1561-62 yılları arasında Şehnâmeçi Fethullah Ârifi Çelebi'nin ölümünden sonra Sinan tarafından satın alınan konakın içinde bir de meyveli, meyvesiz ağaçların ve akarsuyun bulunduğu bahçesi vardır. Açıkça görülür ki, Sinan bu bölgeyi oldukça benimsemiş; kendinden *"bu fakir'ül hakirin"*

diye bahsedecek kadar alçak gönüllü olan büyük eserlerin ustası, kendi hayratı olan küçük ama bir zamanlar şahsının ve döneminin ihtişamını yansıtan mescidini de evinin yakınlıklarına inşa ederek vakfiyesini de o bölgeye atfetmiştir.

Eserlerinde her zaman yenilikler denemekten hoşlanan Sinan, mescidinde de yeknesaklıktan kaçınmış ve alışılmışın dışında bir plan tipi aramıştır. Burada kullandığı planın, mescidinin yakınında, yapımı aynı yıllara tarihlenen Şah-ı Huban Kadın Mektebi'nde uyguladığı yazlık ve kışlık mektep planı²⁹ ile benzer olduğunu görüyoruz. Sokak dokusuna uydurularak tasarladığı caminin düzensiz şekli özellikle dikkat çekicidir. Enlemesine dikdörtgen plan gösteren mescid, eyvan tarzında önü açık, diğeri tamamen

kapalı yan yana iki bölümden oluşur. Bunlar yazlık ve kışlık bölümler olarak adlandırılırsa da aslında şehrin sokak dokusuna uyum sağlamak için, son cemaat yeri, caminin enine olan giriş cephesi önüne yapılmadığından ve minare de burada inşa edildiğinden yan tarafa alınmıştır. Bu da Osmanlı Mimarisi'nde başka benzerine rastlanmayan bir uygulamadır. Böyle son cemaat yerinin Osmanlı mimari geleneklerine aykırı bir şekilde yapılmasına bir örnek olarak da, Sinan'ın ölüm yılına yakın bir tarihte inşaatı yapılan Eğrikapı'daki İvaz Efendi Camii³⁰ gösterilebilir.

Bugün mescide giriş-çıkışı sağlayan kapı, mescid ve minare arasında olup, üstü tamamen kapatılmış olan, yazlık dediğimiz kısmı aslında pencere duvarla çevreleyen

²⁸ E.H. Ayverdi, 1958, *Fatih Devri Sonlarında İstanbul Mahalleleri*, Ankara, s.17.

²⁹ Hadîka (haz. A.N.Galitekin), s.185; Aygen Bilge, 1969, "Mimar Sinan Hakkında Araştırmalar", *Mimarlık*, 67, s.28.

³⁰ S. Eyice, 1996, "İstanbul'un XVI. Yüzyılda Yapılmış Az Tanınan bir Eseri: İvaz Efendi Camii, Mimarisi ve Çinileri", *Prof.Dr. Serare Yetkin Anısına Çini Yazıları*, İstanbul, s.59-84.

avlunun giriş kapısıdır. Mihrab akşamında olmayan, son derece de mütevazı bu kapının solunda baca tipi minare, sağ tarafında ise ibadet mekânı yer alır. Yazlık diye sözü edilen bölüm yukarıda da izah edildiği üzere, içerisinde mihrabı olan ve mescidi kısmen L şeklinde kuşatan, oldukça geniş bir son cemaat yeri olarak niteleyeceğimiz yerdir. Bu bölüm, 1990'lı yıllarda demir doğrama ile bölünerek kadınlar kısmı olarak da kullanılmıştır. Minareyi de içine alan önündeki kısım ise, duvarına çeşmeler yapılarak abdesthane olarak kullanılmıştır. Bugün tamamen sıfırlanmış olan girişin; yine o yıllarda iki basamakla sağlanıyorken, evveliyatıyla önündeki sokaktan altı basamaklı bir merdivenle çıkılacak yükseklikte olduğu da Gurlitt'in planında görülür. Yarım yuvarlak niş şeklindeki mihrabın her iki tarafında da iki katlı pencere vardır. Doğu tarafındaki üç pencere iptal edilerek dolap olarak kullanılmakta, diğer mekân ile ortak olan duvarda ise iki tane pencere yer almaktadır. Altta-ki pencereler dikdörtgen, üstteki-ler de sivri kemerli alçı vitray olarak yapılmıştır. Tavan pasalı ahşaptandır ve duvarlar alt pencere hizasına kadar ahşapla kaplanmıştır. Minareyi de kısmen içine alan bu bölümde hanımlara ait bir bölüm de yapılmıştır. Bu bölüm cemaatin az olduğu zamanlarda kullanılan ikinci küçük bir mescid vazifesi görür. Buradan yine sade bir kapı ile harime geçilir. Tuğla-taş sıralarıyla örgülü duvarları yine iki kat pencere süsler. Tavanı da aynı özelliktedir. 1981 yılında taştan yapılan dikdörtgen mihrab son derece yalındır. Çokgen mihrab nişinin iki kö-

şesine düz sütunçeler yerleştirilmiş, üzeri sivri kemerle son bulmuştur. Mihrab duvarında dört, batıda altı, kuzeyde üç, doğu duvarında ise iki pencere vardır. Bu duvarın üst katında kalem işi ile pencere görünümü verilmiştir. Alt pencerelerin üstü alınlık şeklinde kalem işi ile bezenmiştir. Hemen üzerinde bir âyet kuşağı, mescidi çevre dolandır. Kuzeybatıdaki müezzin mahfilinin hemen yanından kadınlar mahfiline çıkılır. *Hadîka*'nın Hâkîzâde Halîl Efendi'nin yaptırdığını söylediği minber, geçirdiği yan-ğınla yok olmuştur.

Sinan'ın diğer bazı ahşap çatılı mescidlerinde olduğu gibi, burada da mescidin bünyesinden ayrı olarak avlu kapısının yanına yerleştirilmiş, sekiz köşeli ve bir bacayı andıran, şerefesiz, kesme taştan minare ile karşılaşılır³¹. 10m yüksekliğindeki minare yatay bilezik ile üçe bölünmüş ve düz bir yüzeyin meydana getireceği yeknesaklıktan kurtulmuştur. Mermerden olan ezan okuma yerinin minare kompozisyonunun estetiğini bozmayan çerçevesiz mihrap şekilli açıklıkları, taşçılık sanatının güzel örneklerini sergilemektedir. Pencerelerin hemen üstü palmet motifleri ile bir taç gibi kuşatılmış ve üst örtüsü de basit bir kubbecik ile sonlanmıştır. Osmanlı Mimarisi'nin klasik çağında şerefesiz minare Mimar Sinan'ın buluşudur ve denediği tiplerden en güzelini kendi mescidine inşa etmiştir. Bu şekilde bir başka örneğine daha rastlamadığımız bu minare, Urfa Ulu Camii minaresinin minyatür bir benzeri sayılabilir. Sinan'ın listelerinde³² yer alan Yenibahçe'deki Kaptanpaşa Mescidi'nin de, Gurlitt'ten öğre-

Kaptan Sinan Paşa Mescidi'nin Gurlitt tarafından yapılan çizimi

nildiğine göre, yine böyle bir baca minaresi varmış³³. Banisi Kaptan-ı deryâ Sinan Paşa'nın 1554'te ölümünden önce yaptırmış olabileceği mescidde, Sinan bu değişik minare modelini kendi mescidinden önce denemiş olmalıdır. Ne yazık ki bu mescid günümüze gelememiştir³⁴. Yine Fatih Çarşamba'da Sadrazam Siyavuş Paşa'nın damadı Hıramî Ahmed Paşa tarafından 16.yüzyıl'ın sonlarında kiliseden çevrilme mescidinin ahşaptan minaresinin de baca şeklinde olduğu dikkati çeker³⁵. Ayrıca Karadeniz kıyılarında bazı mescid minarelerinin de tahtadan baca şeklinde dört ezan penceresine sahip basit minareler olduğu bilinmektedir.

Döneminde sıkça kullanılan ve Mimar Sinan'ın eseri olan sakıflı cami tipinin örneklerinden Kazasker Abdurrahman, Defterdar, Ferruh Kethüdâ, Odabaşı, Ramazan Efendi (Bezirgân) ve Hacı Evhad camilerinde, binanın çok mütevazı bir mimariye sahip olmasına

³¹ Semavi Eyice, 1963, "İstanbul Minareleri", *Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri*, İstanbul, s.62; a.g.y., 1951-53, "İstanbul'da Bazı Cami ve Mescid Minareleri", *Türkiyat Mecmuası*, 10-11, s.255; Aygün Ülgen, 1996, *Klasik Devir Minareleri*, İstanbul, s.142-146.

³² Zeki Sönmez, *Mimar Sinan ile İlgili Yazmalar, Belgeler*, TE, s.68 / TM, s.86; R.Melul Meriç, *Mimar Sinan Hayatı, Eseri I*, TE, s.86 / TM, s.30; Doğan Kuban, 1967, "Mimar Sinan ve Türk Mimarisinin Klasik Çağı", *Mimarlık*, 49, s.38.

³³ C. Gurlitt, *a.g.e.*, s.76.

³⁴ Hakkında fazla bilgi olmayan Kaptanpaşa Mescidi için: bkz. Hadîka (A.Nezih Galitekin), s.182; Tahsin Öz, 1962, *İstanbul Camileri*, I, Ankara, s.122; Aptullah Kuran, "Mimar Sinan Mescitleri", *Mimarbaşı Koca Sinan Yaşadığı Çağ ve Eserleri I*, s.217.

³⁵ Semavi Eyice, 1963, "İstanbul Minareleri", *Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri*, s.82, resim 163.

karşılık, bazılarının içlerinde zengin bir çini kaplama olduğunu kalınlardan anlıyoruz. Yine bu grupta olan ve bugün ayakta kalanlardan Takkeci İbrâhim Ağa Mescidi'nin çatı altına gizli, son derece de müzeyyen bir ahşap kubbesi olduğunu da biliyoruz. Günümüze ulaşan yegâne örnek de budur. Bugün kırma çatı ile örtülü olan Mimar Sinan Mescidi'nin de, bu örneklerde olduğu gibi, duvarlarının en güzel, ihtişamlı devrini yaşayan İznik çinileri ile kaplı olduğuna ve esas cami mekânının üstünün çatı altında gizli altın yıldızlı bir kubbe ile kapatılmış olduğuna ihtimal verilebilir. Ancak bu bölgeyi defalarca silip süpüren yangınların ve bilhassa 1782 Yangını'nın bu bölgeden geçtiği çok açık olarak bilindiğine göre, bu felaketlerin birinde bu tavanın yok olduğu tahmin edilebilir.

Vakfiyesinden ve kaynaklardan öğrenildiğine göre, mescidle birlikte Fatih Yangını'nda tamamen yanan sibyan mektebi de mescidin yakınında olup, buraya avlunun içinden merdivenle giriliyordu. Altındaki bodrumu ile kareye yakın bir planda olan mektebin üzerinin ahşap bir çatı ile örtülü olduğu kabul edilebilir³⁶. Vakıflar Genel Müdürlüğü Merkez Arşivi'nde kayıtlı "133 nolu ve 20.İstanbul Esası" adlı defterde, mektepte görev yapanlardan yalnızca altı muallimin adları ile tayin tarihleri hakkında bilgi sahibi olmak mümkündür. Bu belgelerde, Mimar Sinan Mektebi'nde öğretim hizmeti ile görevlendirilen muallimlerden ilk olarak tayin tarihi verilmeyen Osman oğlu Süleyman Halife'nin, onun ölümüyle Hacı Ali oğlu Hâfız İbrâhim Halife (17 Ocak

1817) ve sonraları sırasıyla Halil oğlu Hâfız Ömer (30 Ağustos 1824), Mustafa oğlu Mehmed Halife (9 Haziran 1830), Mehmed Esad Efendi oğlu Mehmed Tâhir Efendi (9 Eylül 1830) ve Mehmed oğlu Mehmed Halife'nin (15 Ekim 1836) adları yer alır³⁷. Konyalı da, yanmadan önce mektepte görevli son hocanın Kırmırlı Hâfız Ömer Efendi olduğunu bildirir. Eğitime öncelikle önem veren Sinan, mektebinde verilen eğitim hususunda okuma, yazma, Kurân-ı Kerim derslerinin yanında özellikle dil öğretimini de öngördüğünü vakfiyesinde bildiriyor. Öğretilen yabancı dilin hangi dil olduğu belirtilmemişse de, o tarihler için Arapça ve Farsça olması tahmin edilebilir³⁸. Döneminin eğitim müesseselerine göre üstünlüğü olan bu uygulama da o devir için oldukça önemli ve ileri bir adımdır.

Yine "133 nolu ve 20.İstanbul Esası" adlı defterde, mektep muallimlerinden başka bazı görevlilerin tayini hakkında da bilgi verilir. İmamlık ve müezzinlik görevine getirilenler ile bunların dışında Mimar Sinan vakfından aldıkları ücretle cüzhanlık, aşırhanlık, en'am ve ihlas-hanlık görevlerine tayin edilen şahısların tayinleri ile ilgili bir kısım özet kayıtların Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'ndeki *Küçük Evkaf Kadı* adlı ve 9 nolu siyâkat defterinin 150/56. sayfasında bulunduğu da bildirilir. Mescid'de görevli son imamın da, vakfiyesinde şart edildiği üzere mektepte hocalık da yapan Hâfız Ömer Efendi; son müezzinin ise Ahmet Efendi olduğu yine Konyalı'dan öğrenilir³⁹.

Mescidin yanında bulunan çeşme de geçirdiği onarımlar sayesinde

günümüze kadar gelebilmiştir. Hiçbir süslemesi ve kitâbesi olmayan, sivri kemerli, som mermerden ayna taşı olan çeşmenin sol tarafında bir seki yapılmıştır. Hemen yanındaki su haznesi de etrafını saran evlerin arasında kalmıştır.

Mescidin günümüze ulaşan bir hazîresi de yoktur. Ayrıca böyle bir hazîrenin varlığından da haberdar değiliz. Yalnız Evliya Çelebi, Sultan Ahmed devrinde Abdülkadir Kadri Çelebi olarak meşhur bir bilginin Mimar Sinan Mescidi alanında gömülü olduğunu kaydetmiştir⁴⁰. R.Ekrem Koçu da Abdülkadir Çelebi'nin 16.yüzyıl'ın ikinci yarısında yaşamış, divan sahibi bir şair ve âlim, aynı zamanda döneminin gençleri arasında namı bir silahşör olduğunu ve otuz iki yaşında vefat ederek Mimar Sinan Mescidi mezarlığına gömüldüğünü⁴¹ bildirmişse de, ne yazık ki bunu teyit edecek herhangi bir ize rastlanmamıştır.

Mimar Sinan'ın, hayratının sürekliliğini sağlamak için hazırlattığı vakfiyesi de günümüze kadar gelmiştir. Mimar Sinan Vakfiyesi ve vakıfları ile ilgili ilk ve detaylı araştırmaları yapan İ.H. Konyalı, *Mimar Koca Sinan* adlı eserinde onun iki vakfiyesinden söz ederek, 971/1563 tarihli vakfiyeyi Mimar Sinan'a mal etme yanlışlığını yapmıştır. Oysa ki bu vakfiye, Süleymaniye bina emîni Sinan Bey'e aittir. İbrahim Ateş, *Mimar Sinan Vakfı* adlı çalışması ile bu iki vakfiye üzerinde yaptığı karşılaştırmalarla 971 tarihli vakfiyenin Mimar Sinan'a ait olmadığını göstermiştir. Sinan'a ait, asıl vakfiye olduğu kesin olan ve ne zaman kaleme alındığı bilinmeyen elimizdeki sûret, Sinan'a yakın bir dostlu-

³⁶ Konyalı, *a.g.e.*, s.99.

³⁷ İbrahim Ateş, *a.g.e.*, s.52-53.

³⁸ *a.e.*, s.101.

³⁹ Konyalı, *a.g.e.*, s.99.

⁴⁰ Evliya Çelebi, *Seyahatname*, I, s.366-367; *Evliya Çelebi Seyahatnamesi* (haz. O.Saik Gökyay), C.I, s.154.

⁴¹ R.Ekrem Koçu, "Abdülkadir Çelebi (Suurizade)", *İstanbul Ansiklopedisi*, I, s.117-118. Bu kayıtlar karşısında akla acaba bu kişi daha önce yaşamış olan Atik Sinan'ın mescidi (Kumrulu) yakınına mı gömülmüştü diye de bir soru gelebilir.

ğu olduğu bilinen Manavgatlı Rumeli kazaskeri İvaz Efendi tarafından tasdik edilmiştir⁴². Bu vakfiyeye göre Sinan, Yenibahçe’de bir mescid, yakınında bir mekteb ve çeşme, Süleymaniye’deki evinin yanında bir mekteb, Eyüp (haslar) kazasına bağlı Soganlı köyüne, Vize Urgaz köyüne ve Kayseri’ye bağlı Ağırnas köyüne birer çeşme yaptırmıştır. Bâli Paşa’nın eşi Hümmâ Hatun’un yaptırdığı caminin çeşmesine su yolu vakfedip, bugün medfun olduğu Süleymaniye’deki kabir yerini hazırlatmıştır. Ayrıca yolların kaldırılmasını, hayatta olan eşi ve evlatları ile Kayseri’den getirterek müslüman ettiği kardeşinin torunları ile yine müslüman olup sekban olan diğer kardeşinin çocuklarına para ayırmıştır⁴³. Sinan, bunlardan başka ölen yakınlarının ruhlarına Kur’ân-ı Kerim okuması ve Muharrem’in onuncu günü Süleymaniye’deki evinde yemek hazırlanıp fakir fukaraya dağıtılması, yemekten sonra hatim duası yaparak ruhuna bağışlayacak üç kişi ile o duada bulunan fakirlere dağıtılmak üzere ayrıca para vakfetmiştir. Sinan “Şehnâme Evi” adıyla şöhret bulmuş evini de vakfiyesinde belirttiği üzere kardeşinin torunlarına bırakmıştır.

Mimar Sinan kendi imkanları ile inşasını gerçekleştirdiği bu entresan planlı ve minareli mescidinin evkafına, yani kısaca caminin ihtiyaçlarını, bakımını, görevlilere verilecek ödenekleri sağlayacak ge-

lirler için, çeşitli mülkler bırakmıştır. İçinde sundurma, köşk, havuzlar ve akarsuyun olduğu, mescide bitişik bir bostanı, mescid ve çevre mahallelerde çok sayıda ev, dükkân ve 300.000 gümüş akçeyi vakfederek; geliri ile “kıyamete kadar” yaştırılmasını ve kendisinden sonra başmimar olacakların evkafına nezaret etmesini de şart koşmuştur. Sinan’ın bütün bu vakıflarının idaresi için kendi seçimiyle torunu Derviş Çelebi’yi mütevellî olarak görevlendirdiği vakfiyesinde, şahitlik eden kırk bir kişiden on tanesi mimardır. Konyalı bu mimarlardan Mehmet Subaşı adı ile kaydedilen kişinin, Sultanahmet Camii’ni inşa eden mimar Mehmed Ağa (Sedefkar) olduğunu kaydeder⁴⁴.

Vakfiyede yer alan şartlara göre; Süleymaniye’deki evinden başka bütün akarları kiraya verilerek, vakfedilen paranın onda biri işletilecektir. Elde edilen gelirler de vakfiyede bahsi geçen harcamalar için kullanılacaktır. Mütevellîye günde 10, tahsildara 3, katibe 4 akçe tahsil edilmiştir. Ayrıca vakfiyesinin vazife kısmında mescidde imam olacak şahsa, günde beş vakit camide bulunup mihraba geçmesi için günde 3 akçe ve her gün bir Yâsîn okuyup sevabını vakıf sahibinin ruhuna bağışlaması için de 1 akçe verilmesini şart koşmuştur. İmam aynı zamanda mektebin muallimliğini de yapacaktır. Müezzin ise her yatsı namazından sonra Tebâreke sûresini okuyarak sevabını vakıf sahibi-

nin ruhuna bağışlayacak ve bunlar için de günde 3 akçe alacak, 2 akçesi müezzinlik için 1 akçesi de cüz okuma karşılığı olacaktır. Müezzin aynı zamanda mektebin kalfalığını yapacak ve her gün dilediği yerde bir cüz okuyarak vakıf sahibinin ruhuna hediye edecektir. Bunun için de 4 akçe verilecektir. Müezzinin bir başka görevi de mescidin kayyımı olmasıdır. Yani mescidi açıp kapayacak, çrağları yakacak, gerekirse süpürecektir. Bununla birlikte müezzin mektepte ferrâşlık da yapacaktır. Bunlar için de kendisine ayrıca 1 akçe verilecektir. Bunlardan başka vakıf mesciddeki iki çırağ için senede dördü bir akçelik cinsinden 80 akçalık yağ mumu ve her sene Berat gecesinde yakılmak üzere 100’er akçalık iki bal mumu tayin etmiştir. Mescid ve mektebin hasır ihtiyacı için de yılda 160 akçe ayrılmış idi. Vakıf mektep öğrencilerinin yetimleri için de günde 1’er akçe tahsis etmiş ve her sene ramazan sonunda, bu çocukların giydirilmelerini şart etmiştir. Ayrıca mektebe yakıt gideri olarak 150 akçe odun parası tahsis edilmiştir. Bütün bunların yanında mescidin bulunduğu Mimar Sinan Mahallesi’nin zaman zaman meydana gelebilecek ihtiyaçlarının giderilmesi için, günlük 1 akçe ayrılmasına dair çeşitli hükümler bulunmaktadır.

Sinan, vakfiyesinde, mescidin ihtiyacı duyanların okuması için Hülviyyat adlı bir fıkıh kitabı vakfettiğini de bildirmektedir. Ancak

⁴² İ.H. Konyalı, *Mimar Koca Sinan*, s.51; S. Eyice, “İstanbul’un XVI. Yüzyılda Yapılmış az Tanınan bir Eski Eseri: İvaz Efendi Camii, Mimarisi ve Çinileri”, *Prof. Dr. Serare Yetkin Anısına Çini Yazıları*, s.84.

⁴³ Bu husus şu bakımdan dikkat çekicidir ki, Sinan, yaşamı boyunca Anadolu’da Ürgüp ve Keçibürüngüz’de yaşayan akrabalarını her zaman koruyup gözetmiştir. Kıbrıs’ın fethi üzerine Orta Anadolu’dan bir miktar hıristiyan asıllı halkın gönderilmesi kararlaştırıldığında, Sinan’ın kendi soyundan olan bazı yakınlarının bu kararnameden muaf tutulması için padişaha müracaatta bulunduğunu belirten bir belge de bilinmektedir. Buna mukabil vakfiyeden, ailenin sonradan müslüman olduğu anlaşılmaktadır. Sinan’ın dilekçesine karşılık Sultan II.Selim’in Akdağ kadısına gönderdiği hüküm için: bkz. A. Refik, 1977, *Türk Mimarları* (haz. Zeki Sönmez), İstanbul, s.116; A.Kuran, *Mimar Sinan*, s.16.

⁴⁴ Konyalı, *a.g.e.*, s.66. Henüz Mehmed Subaşı adlı kişinin Sedefkar Mehmed Ağa olduğunu teyit edecek kesin bir bilgiye sahip değiliz. Ancak mevcut bazı bilgileri bir araya getirdiğimiz zaman birbirleriyle örtüşükleri görülmektedir. 16 Safer 992 tarihli bir hükümden, Sinan’ın 1584’te hacca gittiğinde yerine Mehmed Subaşı’nın vekalet ettiğini biliyoruz (bkz. Refik, *a.g.e.*, s.133). Mehmed Ağa’nın hayatının kaleme alındığı *Risâle-i Mimariyye* adlı eserde, Sultanahmet Camii’nin mimarı Mehmed Ağa’nın, büyük ustanın öğrencisi olduğu anlatılır. Sinan’ın hacca giderken makamını emanet edecek kadar güvenini kazanan bu mimarı vakfiyesinde şahit olarak kaydetmesi, Mehmed Ağa ile öğrenci-usta veya meslektaş olmadan başka, yakın bir dostluğunun olabileceğini de akla getirir. 10 Safer 994 (31 Ocak 1586) tarihli bir başka hükümden, inşaat halindeki Manisa Murâdiye Camii’nin aniden ölen mimarı Mahmud Ağa’nın yerine, inşaatı tamamlamak üzere Sinan’ın talimatıyla Mehmed adlı bir mimarın görevlendirildiği kayıtlıdır (Refik, *a.g.e.*, s.135; Feridun Emecen, 1989, *XVI. Asırda Manisa Kazası*, Ankara, s.103). Bu mimarın da, Sinan’ın hac yolculuğu öncesinde ocağı emanet ettiği kişi, daha sonra 1606’da Mimarbaşı olan Sedefkâr Mehmed Ağa’nın olması, aksi ispat edilinceye kadar kuvvetle muhtemel görülmektedir (Selçuk Mülayım, 2010, *Sinan bin Abdülmennan*, İstanbul, s.104).

yalnuz mescidde okunmasını da şart koşmuştur.

Sinan'ın aslının her ne kadar hıristiyan olduğu biliniyorsa da, vakıf şartlarından müslümanlığı ne kadar benimsemiş olduğu açık olarak anlaşılmaktadır. Hatta kendisini derişhane bir şekilde kaydetmesi, bir tarikat mensubu olduğunu da düşündürür.

İbrahim Ateş, vakıf sahibi Sinan'ın ölümünden sonra iki yüz yıl gibi uzun bir süre vakfa mütevellil olan kişilere dair bir kayda rastlanmadığını söyler ise de, Ahmet Refik, kaynak bildirmeden 1675'te Mimar Sinan Vakfı'nın nazırının o zamanlar başmimar olan Ahmed Ağa, mütevellilerin de onun soyundan gelen Abdülbaki ile Mehmed Ağa⁴⁵ olduklarını yazar. Ancak Ateş, son mütevellilerin isimleri ile tayin tarihlerini bildirmiştir. Belgeleri ile bildirilen Mimar Sinan Vakfı'nın son mütevellisi Tefik Bey'in 1933 tarihindeki ölümüyle, vakıfnamede şart koşulduğu gibi mütevellilik görevini devam ettirecek kimsenin olmaması neticesinde, 10 yıldan fazla bir süre sahihsiz kalmıştır. Bu neticede Vakıflar Kanunu'nun 39. maddesi gereğince de Mimar Sinan Vakfı, 1943 yılında mülhak vakıf olmak-tan çıkıp mazbut vakıflar arasına

alınmıştır⁴⁶.

Mimar Sinan'ın kendi adına vakfetmiş olduğu mescidin çevresinde aynı büyük mimarın eserlerinden oluşan bir site meydana getirilmiş olması da ayrıca dikkati çeker. Gerçekten bu mescidin hemen yakınında, ele geçen belgeler sayesinde kesin olarak Mimar Sinan'ın eseri olduğu açık şekilde ortaya çıkmış olan ve Bâli Paşa'nın eşi Hümâ Hatun'un 1563 veya hemen öncesi ya da sonrasında yaptırmış olduğu cami vardır. Ayrıca burada, belki de yine Sinan'ın elinden çıkan bu karı kocanın türbeleri de vardı ise de, günümüze kadar gelmemişlerdir. Daha aşağıda ise Kanûnî Sultan Süleyman döneminin vezirlerinden 1544 tarihinde ölen Hüsrev Paşa'nın sanat bakımından oldukça iddialı türbesi bulunmaktadır. Yangınlardan çok zarar görmüş olmakla birlikte, bu türbe dış mimarisinin itinalı ve gösterişli yapısına hâlâ sahip bulunmaktadır. Ayrıca Hüsrev Paşa Türbesi'nin aynı vezir tarafından çevresine veya yakınına inşa edilmiş bir çarşı ile birlikte olduğu da kaynaklardan öğrenilmektedir; ancak bugün Hüsrev Paşa Çarşısı'ndan hiçbir iz kalmamıştır. Mescidin yakınında Şah-ı Huban Kadın Mektebi de bir ihti-

mal olarak aynı üstadın yapısı olabilir. Çünkü mektebin beraberinde olan türbesi de aynı üstadın bir eseri olarak bilinmektedir⁴⁷. Güneydoğusunda bulunan, 1918 Yangını'ndan sonra kullanılamaz hale gelip ortadan kaybolan ve günümüze kadar gelebilen basit bir krokisinden anlaşıldığına göre değişik bir biçimde bir bacayı andıran bir minaresinin olduğu öğrenilen Kaptanpaşa (ö.1554) Mescidi de, yine Sinan'ın eserlerinden biridir. Böylece Mimar Sinan'ın evinin de bulunduğu bu bölgede, Sinan'ın adını taşıyan mescidi de onun bir takım eserleriyle adeta çerçevelenmiş bulunmaktadır.

Sinan'ın kendi eseri olan mescidin günümüze orijinal haliyle gelmemesi de ayrıca hüznü vericidir. Bir zümre tarafından bu mescidin ihya edilmesine şiddetle karşı çıkılmasına ve sadece minarenin muhafaza edilerek mescidin bütün kalıntılarının silinip ortadan kaldırılmasına ısrar edilmişse de, bu aksi görüş başarılı olamamıştır. Çağa damgasını vurmuş bir mimarın devasa eserlerinin yanındaki bu mütevazı hayratı ne yazık ki geç fark edilmiş ve Mimar Sinan hatırasını yaşatacak mescid, yeniden ayağa kaldırılarak ibadete açılmıştır⁴⁸.

⁴⁵ A. Refik, *a.g.e.*, s.58.

⁴⁶ İbrahim Ateş, *a.g.e.*, s.54, 59.

⁴⁷ Z. Sönmez, *a.g.e.*, s.72; Aziz Doğanay, 2009, *Osmanlı Tezvinatı Klasik Devir İstanbul Hanedan Türbeleri 1522-1604*, İstanbul, s.347-353.

⁴⁸ Bu yazımızı hazırladığımız sırada Vakıflar Müdürlüğü'nün yeni bir girişimde bulunacağı haberi alınmıştır. 1976 yılı restorasyonunda yalnız mescidin ihyasına gidilmişken, bu yeni restorasyon çalışmasına mektebin ne dereceye kadar dahil edileceği ve projenin gerçekleşip gerçekleşmeyeceği bilinmez.